

ONDERWIJS IN ISRAEL

HENRIETTE BOAS

Het onderwijs in Israel heeft een nog belangrijker functie dan in een land als Nederland. Niet alleen wil het de leerlingen zo goed mogelijk opleiden voor hun persoonlijke toekomst, en tot nuttige leden van de bestaande maatschappij. Tevens wil het van kinderen van zeer verschillende herkomst, die vaak slechts gemeen hebben, dat ze uit joodse ouders zijn geboren, kinderen van één volk maken, met een gemeenschappelijke taal, het Hebreeuws, met kennis van een gemeenschappelijk verleden en van een gemeenschappelijke cultuur, met liefde voor Israel en niet in de laatste plaats met gemeenschappelijke toekomstverwachtingen en een gemeenschappelijk gevoel van vanzelfsprekende lotsverbondenheid.

Buiten Israel spreekt men vaak van „het nieuwe type Jood” dat in Israel is ontstaan, de „Israeli”. Nu wordt zeker buiten Israel vaak een overdreven sterke tegenstelling gezien tussen „de” jood in de diaspora en „de” jood in Israel. Doch een feit is dat er een duidelijk type jonge Israeli bestaat. Deze is echter niet zo maar van zelf ontstaan, door niets anders dan het opgroeien in „het land der vaderen”, en misschien ook door de invloed van het Middellandse Zee klimaat; een feit is, dat de onderwijzers (met inbegrip van de kleuteronderwijzeressen en de leraren en jeugdleiders) een zeer groot aandeel in dit scheppen van een nieuw type Israeli hebben gehad. En dit ofschoon vele van deze onderwijzers zelf nog geboren, opgegroeid en opgeleid waren in Europa.

Wat de taal betreft: was het enkele generaties geleden nog zo, dat althans in Oost-Europa iedere Jood Hebreeuws kon lezen, daar de geboden in deze taal zijn geschreven, als ook het Oude Testament — Tenach — en de Misjna, vrijwel niemand bediende zich van deze taal als spreektaal. En ook is de kennis van Hebreeuws als taal voor het godsdienstig leven achteruit gegaan. Verder was het tot enkele generaties geleden nog zo dat iedere jood althans in Oost-Europa Jiddisj, zo niet sprak, dan toch verstond, doch de laatste decennia is dit niet meer het geval. Bovendien zijn vele honderdduizenden Joden uit Israel gekomen uit de zgn. Oriëntaalse landen, Irak, Noord-Afrika, enz., waar Jiddisj volslagen onbekend is, en waar men als gemeenschappelijke taal hetzij Arabisch, hetzij Ladino (Spanjoliet) had. Dus is het, om één volk met een gemeenschappelijke taal te vormen, nodig dat alle

kinderen — en door hen vaak ook hun ouders — op school Hebreeuws leren.

Verder zijn evenmin alle joden, en zelfs niet al degenen, die naar Israel komen, oorspronkelijk door dezelfde toekomstverwachtingen gedreven; niet weinigen immers kwamen voornamelijk omdat zij geen ander land van toevlucht hadden. En ten slotte bestaan er, vooral sinds de massa-immigratie van 1948 en later, ook enorme verschillen in algemene ontwikkeling en maatschappelijke opvattingen tussen immigranten uit „het Westen” en die uit bepaalde landen van het Midden Oosten, als b.v. Jemen, of Marokko. Toch moeten zij, en in elk geval hun kinderen, zo spoedig mogelijk waardevolle leden worden van de Israelische maatschappij. Bij dit alles speelt het onderwijs in Israel een bijzonder belangrijke rol.

Dit onderwijs is in wezen ouder dan het jaar 1948, toen op 14 mei de Staat Israel werd geproclameerd. Toen immers bevonden zich daar reeds ongeveer 650.000 joden, van wie een kleine minderheid reeds zeer lang in Palestina woonde, doch de meesten zich er sinds het begin van de 20ste eeuw hadden gevestigd, in de eerste decennia vooral als landbouwpioniers.

De orthodoxe Joden, die zich reeds voor ca. 1880 in Palestina hadden gevestigd — meest in Jeruzalem —, en voornamelijk uit Oost-Europa, hadden voor hun zoons (meisjes kregen in het geheel geen onderwijs) volstaan met uitsluitend religieus onderwijs zoals dit ook in Oost-Europa bestond, in de zgn. cheders (voor kleine jongens) en jesjiwoth (voor ouderen), met als voertaal Jiddisj. Deze vorm van onderwijs heeft overigens in bepaalde orthodoxe kringen in Israel bestaan tot het invoeren van de algemene leerplicht, in 1949; ook thans bestaat zij nog, doch als aanvullend onderwijs.

Sinds het midden van de 19de eeuw werden er in Palestina, toen nog een provincie van het Ottomaanse Rijk, door franse en duitse R.K. missionarissen scholen gesticht, voor jongens en voor meisjes, die voornamelijk bedoeld waren voor Christen-Arabische kinderen. Daarnaast stichtten in de 19de eeuw joodse verenigingen uit Frankrijk, Oostenrijk en Duitsland, later ook Engeland, joodse scholen voor de joodse bevolking in Palestina, waarbij de onderrichtstaal Frans, Duits of Engels was, en de Franse, Duitse of Engelse cultuur in het middelpunt stond. Het niveau van het daar gegeven onderwijs was op zichzelf hoog; deze scholen maakten van de leerlingen echter pseudo-Fransen, pseudo-Duitsers en pseudo-Engelsen, en leidden in de eerste plaats op voor administratieve ambten; en in plaats van de leerlingen liefde voor

Palestina bij te brengen, brachten zij velen ertoe, hun toekomst in Europa te zoeken.

Zionistische beweging

Na de stichting van de Zionistische beweging, en na de komst van de landbouwpioniers van de zgn. Tweede Alijah, in het eerste decennium van de 20ste eeuw, een generatie tot welke o.a. de oud-Premier David Ben Goerion, de huidige President Zalman Sजार, de overleden President Jitzchak Ben Zwi, en de onlangs overleden Premier Levi Esjkol behoorden, zag men evenwel het belang in van Hebreeuws onderwijs, en van een op liefde voor Palestina gerichte opvoeding.

Men begon met Hebreeuwse froebelscholen — waarbij een leidende rol werd gespeeld door mevrouw Sukenik, de echtgenote van de later vermaarde hoogleraar in de archeologie, E. Sukenik, en moeder van Yigael Yadin (eigenlijk Sukenik), de vroegere Chef-Staf, eveneens een bekend archeoloog. Lagere scholen volgden, en al zeer spoedig in 1907, ook de onderbouw van de eerste Hebreeuwse middelbare school, het „Herzl Gymnasium” in Tel Aviv-Jaffa, dat in 1914 reeds 800 leerlingen telde, en tot de eerste eindexamenklas waarvan verscheidene mannen behoorden die later een belangrijke rol in Israel hebben gespeeld, o.a. de eerste Minister van Buitenlandse Zaken, wijlen Moshe Sjaret (Sjertok). In 1909 kreeg ook Jerusalem een „Hebreeuws Gymnasium”, en in 1913, na een „taalstrijd” tussen Duits en Hebreeuws, werd de door een Duits-joodse vereniging gestichte onderbouw van een technische school in Haifa, waar de onderrichtstaal tot dusver Duits was geweest, eveneens Hebreeuws. Deze school groeide later uit tot een der beste middelbare scholen in Israel, het „Reali Gymnasium” in Haifa. Overigens dient men te weten dat, hoewel de oudere middelbare scholen in Israel nog steeds „gymnasium” heten, er in feite nooit grieks en latijn zijn onderwezen, of slechts bij grote uitzondering, en facultatief. De naam „lyceum” komt in Israel niet voor. De meeste middelbare scholen heten tegenwoordig eenvoudig „beth sefer tichon”, „middelbare school”. Met behulp van de Zionistische Wereldorganisatie richtte men dus eigen Hebreeuwse scholen op, zodat in 1921, bij de aanvang van het Britse Mandaat, toen in Palestina ca. 70.000 Joden woonden, er reeds 135 Hebreeuwse scholen waren, met in totaal 12.800 leerlingen, d.w.z. 75% van alle joodse kinderen van de schoolleeftijd. De andere 25% bezochten of de Frans-talige scholen van de „Alliance Israelite Universelle”, of de Engels-talige van de „Anglo-Jewish Association” (de Duitse en Oostenrijkse waren inmiddels gesloten), welke beide typen

scholen ook steeds meer een zekere mate van Hebreeuws toelieten, of de bovengenoemde extreem-orthodoxe scholen van de zgn. „oude jisjoew”, of ook, daar er geen leerplicht bestond, bezochten vooral wat oudere kinderen in het geheel geen school (meer). Al deze typen scholen bestaan in wezen nog, al hebben zij zich sterk moeten aanpassen.

Leerkrachten

De vraag, waar men de leerkrachten voor al deze scholen vandaan haalde, is minder moeilijk te beantwoorden dan het lijkt. Velen, die uit Zionistische overtuiging naar Palestina kwamen uit Rusland of Polen, hadden daar een gedegen joodse achtergrond gekregen; met name in Polen hadden velen later ook Hebreeuwse middelbare scholen bezocht, die daar door de „Tarboeth” organisatie waren opgericht, en waar Hebreeuws taal van onderricht was. Verder ging men er in Palestina zelf al spoedig toe over kweekscholen te stichten. Overigens kan nog worden opgemerkt dat er aanvankelijk bij vele overtuigde pioniers nogal wat tegenstand was tegen de middelbare school — in tegenstelling tot de lagere school en de kweekschool — daar men vond dat deze opleidden voor „bourgeois” beroepen, en de jeugd vervreemdden van de landbouw, en bovendien, zolang er in Palestina nog geen universiteit was, de emigratie, voor studie- en andere doeleinden, in de hand werkten. Dit standpunt is thans geheel verlaten.

Onder het Britse Mandaat, 1921-1948

Tijdens het Britse Mandaat had men de anomalie, dat, ofschoon de Joden in het algemeen veel meer belasting betaalden dan de Arabieren, de Mandaatsregering uitsluitend scholen voor Arabische leerlingen bekostigde en bouwde. De gehele last van het Hebreeuwse onderwijs rustte op de joodse bevolking zelf, financieel gesteund door de Zionistische wereldorganisatie en haar politieke partijen, die elk hun eigen scholen ondersteunden. Men onderscheidde n.l. scholen van de arbeiderspartij met nadruk op de socialistische idealen en opvoeding voor het leven in de kibboets; algemeen-Zionistische scholen; orthodox-Zionistische van de Mizrachi, en — als veel kleinere groep — die van de orthodoxe Agoedath Israel. Hoewel er onder het Britse Mandaat geen leerplicht bestond, bezochten toch de meeste joodse kinderen althans enige jaren de lagere school. Het aantal leerlingen der middelbare school was relatief gering, enerzijds daar het schoolgeld noodgedwongen hoog was, ten tweede uit ideologische overwegingen en ten

derde daar de toekomstmogelijkheden niet al te groot waren. De Hebreeuwse Universiteit, waarvan de eerste steen in 1926 werd gelegd, bestond lang uit slechts twee faculteiten, waar slechts een beperkt aantal vakken werd gedoceerd; daarnaast was er de Technische Hogeschool in Haifa. Belangrijk waren verder de landbouwscholen, en de kweekscholen voor onderwijzers, die in die tijd — toen onder het Mandaat bijna alle hogere regeringsfuncties en verwante posities voor joden gesloten waren — velen van de meest intellectueel begaafden tot zich trokken.

Sinds de Stichting van de Staat Israel

Bij de Stichting van de Staat Israel behoefde men dus niet uit te gaan van een vacuum, doch kon men verder bouwen op wat reeds bestond. Dit was maar goed ook, want in slechts enkele jaren steeg het aantal joodse inwoners van Israel van 650.000 tot twee miljoen, van wie welhaast een miljoen kinderen beneden de achttien.

Een der belangrijkste maatregelen van de Israelische Regering was het invoeren, in 1949, van de leerplicht, en wel voor kinderen van 5 tot 14 jaar, terwijl het principe van de leerplicht tevens zo werd uitgelegd, dat het onderwijs voor ieder kind van 5 tot 14 jaar gratis is. Ook in Israel begint de lagere school pas op 6-jarige leeftijd. Elk kind is echter verplicht één jaar „kindergarten” te volgen, alvorens tot de lagere school te worden toegelaten. Daar vele kinderen immers komen uit gezinnen van nieuwe immigranten, waar geen Hebreeuws wordt gesproken, is het belangrijk dat het reeds in de Kindergarten in de Israelische maatschappij wordt opgenomen. De meeste Kindergarten bestaan uit drie klassen; het is reeds voor driejarigen mogelijk deze te bezoeken; dit is echter niet verplicht, en evenmin is het gratis. Gezien echter het grote belang van het bezoeken van deze froebelscholen op jeugdige leeftijd behoeven ouders, die slechts weinig kunnen betalen, ook slechts een zeer gering schoolgeld te betalen. De rest wordt aangevuld door organisaties als W.I.Z.O., de Women International Zionist Organisation.

Het onderwijs regeringszorg

Terwijl, zoals boven opgemerkt, het onderwijs aan joodse kinderen in Palestina onder het Britse Mandaat, en nog enige tijd na de stichting van de Staat Israel, grotendeels werd bekostigd door de politieke partijen, waarmee de verschillende „richtingen” (zeraim) binnen het onderwijs geaffilieerd waren, werd in 1953 de Wet op het Regeringsonderwijs

van kracht, volgens welke niet alleen de staat het onderwijs, althans het lager onderwijs, bekostigt, maar waarbij ook de vier bestaande „richtingen” werden opgeheven, het aan politieke partijen verboden werd er eigen scholen op na te houden, met hun eigen inspecteurs, en alle scholen direct onder het gezag van het Ministerie van Onderwijs kwamen. Niettemin bleef men twee typen scholen behouden, de „Regeringsscholen” tout court, en de „religieuze Regeringsscholen”. Op deze laatste houdt men zich streng aan de religieuze voorschriften, en zijn de leerkrachten en inspecteurs allen orthodox.

Naast deze „Regeringsscholen”, die geheel door de overheid worden bekostigd — met behulp van de gemeenten —, kent men ook nog zgn. „erkende” scholen, die slechts ten dele door de staat worden bekostigd, en waar men een veel grotere vrijheid heeft t.a.v. het leerplan. Deze „erkende” scholen zijn hoofdzakelijk die van de ultra-orthodoxe „Agoedath Israel”. Om enig denkbeeld van de numerieke verhoudingen te geven: tijdens de cursus 1964/5 bezochten 64 percent van de leerlingen „Regeringsscholen”, 29 percent „religieuze Regeringsscholen”, en zeven percent „erkende” scholen.

Schoolgebouwen en leerkrachten

De enorme stijging van het aantal leerlingen ten gevolge van de immigratie (van 100.000 in 1948 (in alle typen van onderwijs) tot 700.000 in 1967/8) veroorzaakte eveneens reusachtige problemen met betrekking tot lokaliteiten en onderwijzend personeel. Tijdens de eerste jaren van het bestaan van de Staat Israel werd in vele nieuwe nederzettingen les gegeven in tenten, houten barakken of hutten van gegalvaniseerd ijzer, terwijl planken, gelegd over grote stenen, als banken dienden. Ook was er een nijpend gebrek aan leerboeken en ander lesmateriaal. De houten barakken en tenten behoren nu echter tot het verleden; er zijn ongeveer 17.000 schoollokalen gebouwd, hoewel lang niet alle zo goed als men zou wensen.

Ten minste zo ernstig als het gebrek aan schoollokalen was het gebrek aan leerkrachten. In 1948 waren er in totaal ca. 5.000 leerkrachten voor Kindergarten en lagere scholen; thans zijn het er 35.000. De bestaande kweekscholen konden niet voldoende gediplomeerde krachten afleveren; men had dus geen andere keuze dan niet-gediplomeerden aan te stellen, vaak — vooral waar het afgelegen nederzettingen betrof — personen, die in het geheel geen middelbare opleiding hadden, maar die een korte stoomcursus van enkele maanden hadden gevolgd. In het begin der vijftiger jaren was zelfs de helft der onderwijzers op de

lagere school niet-gediplomeerd. In de loop der jaren is hierin echter een verbetering gekomen, doordat ongediplomeerden bevoegd werden — ook, daar zij zonder diploma geen vaste aanstelling konden krijgen —, en anderzijds doordat de kweekscholen steeds meer gediplomeerden afleverden. Thans is nog slechts ongeveer een vijfde onbevoegd. Het is overigens een steeds toenemend euvel dat in Israel, evenals b.v. in de Verenigde Staten, leerkracht bij het lager onderwijs steeds meer een vrouwenberoep wordt, en steeds minder jongens zich hiertoe aangerokken gevoelen.

Vermeld dient nog dat meisjes, die haar diploma als onderwijzeres hebben behaald, wanneer zij daarna in het leger gaan (in Israel bestaat ook dienstplicht voor meisjes), na een korte militaire basisopleiding van enige weken, de rest van hun diensttijd doorbrengen als onderwijzeres in een nederzetting voor nieuwe immigranten in een afgelegen streek, waarvoor het anders moeilijk is leerkrachten te vinden. Dit geldt ook voor kleuteronderwijzeressen.

Programma's

Op alle scholen in Israel, ook de niet-religieuze, wordt grote aandacht besteed aan Tenach, het Oude Testament, vanaf de eerste klas van de lagere school. In de niet-religieuze scholen wordt hieraan vier uur per week besteed, in de religieuze meer, terwijl daar vanzelfsprekend ook de behandeling uit een ander gezichtspunt geschiedt. Verder wordt ook op de niet-religieuze middelbare scholen misjna en een weinig gemara (talmoed) geleerd; op de religieuze scholen besteedt men daaraan veel meer uren, en al vanaf de lagere school; daar het aantal uren per week op alle scholen gelijk is, doet men daar dus minder aan vakken als b.v. biologie. Anderzijds is een aantal jaren geleden juist op de niet-religieuze scholen een vak ingevoerd „toda 'a jechoedith”, joods bewustzijn, dat men zou kunnen omschrijven als kennis van de joodse godsdienstige gebruiken, op niet-dogmatische basis. Immers, vele kinderen komen uit gezinnen, waar ook de ouders niet meer met deze gebruiken bekend zijn. Doch een van de voornaamste banden met de joden in de diaspora zijn juist deze godsdienstige gebruiken. Ook joodse geschiedenis is een belangrijk vak.

Wat verdere vakken betreft: in Israel leert men in het algemeen slechts één vreemde taal, Engels, waarmee in de zevende klas van de lagere school wordt begonnen. Op sommige middelbare scholen in de grote steden bestaat de mogelijkheid in de hoogste drie klassen nog hetzij Frans hetzij Arabisch daarnaast te leren — gedurende een beperkt aan-

tal uren, en meest met gering resultaat. Ook van Engels kan overigens worden gezegd, dat de leerlingen — gewend aan het Hebreeuwse schrift en een taal met een heel andere structuur — er vaak zeer veel moeite mee hebben, speciaal wat de spelling betreft.

Verder kan nog worden gezegd dat in de kibboetsiem vakken als plant- en dierkunde, microbiologie enz. een veel grotere plaats innemen dan in de stadsscholen.

Kennis van Israel wordt niet alleen op school geleerd, doch ook door jaarlijkse excursies van, althans in de hogere klassen, verscheidene dagen, welke niet slechts het karakter hebben van een uitstapje, doch een wezenlijk onderdeel van het leerprogramma zijn.

In de steden en ook op de meeste andere scholen volgt men in het algemeen het gewone klassikale systeem, met op elkaar volgende vakken volgens het rooster. In een aantal progressieve scholen en in alle kibboetsscholen wordt echter in de klassen 1 tot en met zes van de lagere school vaak zgn. „project-onderwijs” gegeven, hoewel niet gedurende de gehele cursus, doch slechts een aantal weken.

Er wordt hoofdzakelijk des ochtends les gegeven, voor de lagere klassen van 8 tot 12, voor de hogere van 8 tot 1 of 2 uur. In de laatste jaren is echter in veel nederzettingen voor nieuwe immigranten, en ook op scholen, hoofdzakelijk bezocht door kinderen uit arme, slecht behuise gezinnen met veel kinderen, de zgn. „lange schooldag” ingevoerd, niet om de kinderen nog meer te belasten, doch juist om ze te helpen. Thuis bestaat er voor hen n.l. geen mogelijkheid om rustig hun huiswerk te maken, en vaak nauwelijks een plaats om te zitten, zodat ze hun toevlucht tot de straat zouden moeten nemen; of wel beide ouders werken buitenshuis. Na het, verplichte, warme middagmaal op school kunnen deze kinderen dus op school blijven, om er hun huiswerk te maken, doch ook om er onder toezicht van een onderwijzer te spelen of aan sport te doen.

Om begaafde kinderen van de zgn. Oriëntaalse families in staat te stellen, een hoger niveau te bereiken, en deze groepen op den duur aan hun eigen „intellectuelen” te helpen, brengt men sinds enige jaren de allerbeste leerlingen uit die gezinnen, een werkelijke elite, bijeen op een kostschool (in Jeruzalem), waar zij geheel op kosten van de regering een opleiding krijgen, die hen geschikt maakt voor de universiteit. Het is de bedoeling, dat zij later hun opleiding aan hun eigen groep ten goede doen komen. Het is nog te vroeg om uit te maken, of dit in de meerderheid der gevallen inderdaad geschiedt.

De enorme toename van het aantal leerlingen, en het gebrek aan

leerkrachten en klasselokalen bracht overigens in het begin van de jaren vijftig de noodzaak mee, om in twee „ploegen” les te geven; de ene helft van de leerlingen had des ochtends les, de andere des middags, in hetzelfde lokaal, en ook zo hadden de klassen vaak nog vijftig leerlingen of meer, nog afgezien van de bezwaren om, zeker in de hete zomer, des middags les te geven. Met de bouw van nieuwe lokalen en de toename van het aantal leerkrachten was dit later niet meer nodig; wel bleef het aantal leerlingen per klas lang zeer hoog; ook hierin is nu echter enige verlichting gekomen.

Lagere en middelbare school

In navolging van bepaalde Midden-Europese landen was de lagere school voor 1948, en ook tot nu toe steeds, achtjarig, terwijl de middelbare school slechts vier jaar duurt, of dit nu algemeen vormende scholen, dan wel middelbare landbouw- of vak- en ambachtsscholen zijn. Juist de allerlaatste tijd komt hierin echter verandering; in 1968 werd een wet aangenomen, dat zowel de lagere als de middelbare scholen zes-jarig zullen zijn. Dit zal geleidelijk worden ingevoerd, te beginnen met september a.s. Deze wet is echter niet aangenomen dan na krachtige en langdurige tegenstand van de Histadroeth Hamorim, de invloedrijke Onderwijzersvereniging. Deze betoogde o.a. — hetgeen voor Nederlandse begrippen vreemd moge schijnen — dat het voor 12-jarige leerlingen verkeerd is, opeens in een geheel nieuwe omgeving te komen, en dit hun psychisch schaden kan. Daarin school overigens ook de gedachte, dat dit de belangen van de onderwijzers schaadt; immers, op middelbare scholen mogen slechts leraren lesgeven met universitaire diploma's, althans met een B.A. of B.Sc. (ons kandidaats), zodat hierdoor een kwart van alle onderwijzers, die slechts een kweekschool-diploma hebben, overbodig wordt.

De middelbare school zal bestaan uit twee eenheden: de zgn. junior high school en de zgn. senior high school, welke beide drie jaar zullen duren. Het onderwijs op de junior high schools zal voor de meeste scholen ongeveer gelijk zijn — dus min of meer drie jaar voortgezet basisonderwijs; pas op de senior high school is het gedifferentieerd naar „richtingen”, d.w.z. „humanistisch” (onze h.b.s. A), „mathematisch” (onze h.b.s. B), „biologisch” (voor voortgezet landbouw-onderwijs) en „pedagogisch” (onze kweekscholen). Deze vier typen scholen bestaan thans nog als ongedeelde scholen met vierjarige cursus.

Tevens is echter de mogelijkheid geschapen om, speciaal in nederzettingen van nieuwe immigranten, tweejarige scholen voor v.o. te stichten.

Tot nu toe was het onderwijs op middelbare scholen niet gratis, het schoolgeld is er zelfs voor Nederlandse begrippen uitzonderlijk hoog, en bedraagt ca. f 1000,— (duizend gulden) per jaar, met enige reductie voor meer kinderen uit hetzelfde gezin. Ouders, die minder dan een bepaald inkomen hebben, kunnen echter gedeeltelijke of gehele kwijtschelding van dit bedrag krijgen; ongeveer de helft van de leerlingen van de middelbare school is geheel vrijgesteld van het betalen van schoolgeld. Het is echter de bedoeling dat de leerplichtige leeftijd zal worden uitgebreid, eerst tot 15 en dan tot 16 jaar, met als gevolg dat ook de leerlingen tot die leeftijd geen schoolgeld zullen hebben te betalen.

De meeste middelbare scholen leiden op voor een door de staat erkend eindexamen „bagroeth”, dat toelating geeft tot de universiteit. De middelbare scholen in de kibboetsiem hebben geen erkend eindexamen; vele leerlingen die de hoogste klas van deze scholen hebben doorlopen, nemen echter daarna in de zomervacantie, na nog aanvullende lessen, deel aan het centraal afgenomen „extraneus” examen, ons Staatsexamen, dat natuurlijk ook open staat voor anderen, die geen „bagroeth” diploma bezitten.

De kibboetsiem

Hoewel slechts circa vier per cent van de totale joodse bevolking van Israël heden ten dage in kibboetsiem, gemeenschapsnederzettingen, leeft of wel een totaal van 85.000 personen, verspreid over circa 230 nederzettingen, is het onderwijs in de kibboetsiem toch van voldoende belang om er hier afzonderlijk op in te gaan, ook daar de in de kibboetsiem opgegroeide jeugd een zeer aanzienlijk aandeel heeft gehad in de strijd voor Israël's onafhankelijkheid en voortbestaan, en een veel sterker stempel op het land heeft gedrukt dan men uit hun numerieke aantal zou mogen verwachten. Meer dan waar ook wordt hier het accent gelegd op vanzelfsprekende dienst aan de gemeenschap, op zelfwerkzaamheid, verantwoordelijkheid en creativiteit. Zo is het ook te verklaren, dat, hoewel de kibboets meer dan welke andere maatschappijvorm in Israël het ideaal van de vrede wil bevorderen, juist de meest gevaarlijke en verantwoordelijke functies in het leger — onder de officieren, die in Israël geen aparte kaste vormen, doch slechts de leider van hun manschappen zijn — onder de commando's en bij de luchtmacht zoveel jongeren uit de kibboets worden gevonden.

Bovendien hebben bepaalde principes, die aanvankelijk kenmerkend waren voor het onderwijs in de kibboets, reeds lang hun weg ook daar-

buiten gevonden, zodat deze ook hun invloed op andere sectoren van het onderwijs uitoefenen, b.v. de gewoonte — althans in de kindergarten en vele lagere scholen — dat de leerlingen hun onderwijzer of onderwijzeres bij hun voornaam noemen. Verder leiden de Onderwijzersseminaria van de Federatie van Kibboetsiem (in Tel Aviv, bij Kfar Saba and te Oraniem, bij Haifa) leerkrachten op niet alleen voor de kibboetsiem zelf, doch zijn ongeveer 25% van de onderwijzers in Israël daar opgeleid.

Wat het onderwijs betreft: dat is er ook op gericht, de jongste generatie liefde voor de kibboets en landarbeid bij te brengen, waarbij de leerlingen reeds jong enige uren per week met landarbeid, zorg voor de vee- of pluimveestapel vertrouwd raken, als verplicht onderdeel van het lesrooster. In de loop der jaren wordt dit aantal uren uitgebreid. Verder kent men, meer nog dan elders, niet het systeem van zittenblijven, doch worden alle kinderen bevorderd, en gaan ook alle kinderen zonder uitzondering — behalve in gevallen van duidelijke achterlijkheid — naar de middelbare school van de kibboets. Overigens zijn er, daar niet alle kibboetsiem in alle leeftijdsgroepen voldoende leerlingen hebben, en vele dicht bij elkaar liggen, vaak centrale lagere, en nog meer centrale middelbare scholen voor een bepaalde streek. De kibboets-middelbare scholen hebben dus ook geen door de Staat erkend eindexamen. Leerlingen, die voor verdere studie niettemin een eindexamen diploma wensen, kunnen zich, zoals reeds gezegd met financiële steun van hun kibboets, voorbereiden op het Staatsexamen.

Jeugd Alijah

In dit verband dient ook de opvoeding door de Jeugd Alijah te worden genoemd, die ten dele geschiedt in eigen instituten — vaak op het land —, en ten dele in in de kibboetsiem opgenomen groepen.

De „Jeugd Alijah” werd in 1933 opgericht, toen, ten tijde van de vervolging van de Joden in Duitsland, de Britse Mandaatsregering vaak geen immigratiecertificaten voor Palestina wilde geven voor volwassenen, doch wel voor kinderen. Enkele duizenden jongens en meisjes tussen de 14 en 16 bereikten aldus tussen 1933 en 1939 Palestina, zonder hun ouders — die zij in vele gevallen nooit meer terugzagen —, en werden opgevangen in kibboetsiem, waar zij Hebreeuws leerden en opgeleid werden voor de landbouw.

Later kwamen ook kinderen uit vele andere landen, oorlogswezen — vaak niet onaanzienlijk jonger dan de eerste Jeugd Alijah pupillen. Nog later kwamen kinderen, die nog wel ouders hadden, doch door hun

ouders — nieuwe immigranten in moeilijke omstandigheden —, niet zelf konden worden opgevoed, of die bij hun komst in Israel, zonder kennis van Hebreeuws en met vaak ook een zeer gebrekkige scholing in andere vakken, veel te oud waren om in die schoolklas te zijn waarin ze volgens hun stand van kennis eigenlijk behoorden. In de Jeugd Alijah groepen, waar zij vier uur per dag les krijgen in schoolvakken, en vier uur of op het land werken of een technische opleiding ontvangen, worden zij tot nuttige burgers opgevoed, die later hun weg in Israel kunnen vinden.

In totaal hebben ongeveer 120.000 jeugdigen een opleiding in Jeugd Alijah instellingen in Israel gehad.

Het leger

Voor degenen, die bij hun komst in Israel ook voor Jeugd Alijah te oud zijn, vormt het leger een bijzonder waardevolle school. Allen, die niet met vrucht de lagere school hebben doorlopen, zijn verplicht tijdens hun diensttijd aanvullende cursussen te volgen; en degenen, die nog niet voldoende Hebreeuws kennen, krijgen intensief les in Hebreeuws. Daar er voor zowel jongens als meisjes dienstplicht is, betekent dit dat althans voor de jongere generatie Hebreeuws geen probleem meer is. Bovendien kan men in het leger een grote verscheidenheid van vakopleidingen volgen, zodat men bij het verlaten van de militaire dienst een geschoold vakman is.

Volwassenen

Het onderwijs aan volwassenen, uiteraard op basis van vrijwilligheid, speelt een veel belangrijker rol dan in een land als Nederland. Vooral onder de immigranten uit Oriëntaalse landen, en met name onder de vrouwen, is er nog veel analfabetisme, d.w.z. niet alleen kennen zij geen Hebreeuws, doch ook kunnen zij niet lezen en schrijven in de taal van hun land van herkomst. In vele nederzettingen voor nieuwe immigranten worden dus cursussen gegeven, waarbij als leerkracht vaak dienen meisjes, die hun dienstplicht vervullen, en die voor deze taak een korte opleiding hebben ontvangen.

Oelpaniem

Verreweg de meeste volwassenen, die zich in Israel vestigen, met inbegrip van academici, kennen niet voldoende Hebreeuws om zich hiervan bij de uitoefening van hun beroep te bedienen. Voor hen zijn cursussen van drie of zes maanden ingesteld, verdeeld in verschillende gra-

den van gevorderdheid. Zij zijn of extern, of intern, of, voor personen onder de 35, in een kibboets, in welke laatste zij vier uur per dag les hebben en vier uur per dag werken. Deze oelpaniem, die ook in Nederland grote bekendheid genieten, zijn ook toegankelijk voor hen, die niet van plan zijn zich blijvend in Israel te vestigen, en ook voor niet-Joden. De leerlingen worden er, behalve met Hebreeuws, ook vertrouwd gemaakt met het leven en de atmosfeer van Israel.

Jeugdbewegingen

Ten slotte speelt bij de vorming der jeugd in Israel de jeugdbeweging nog steeds een bijzonder belangrijke rol, in tegenstelling tot een land als Nederland, waar zij vrijwel tot het verleden behoort. In totaal tellen zij ruim 200.000 leden. Met uitzondering van de padvindersorganisatie (Tsofim), die geaffilieerd is met de Internationale Padvinders Beweging, en tot de 20.000 leden waarvan ook Arabieren behoren, en Jong Maccabi (7.000 leden), dat voornamelijk een sportorganisatie is, zijn zij alle gelieerd met een politieke partij.

Verreweg de belangrijkste is Hanoar Haowed (Werkende Jeugd), met 100.000 leden, geaffilieerd met de Histadroeth, het Algemene Vakverbond, en tevens een jeugdafdeling voor de leden van de Histadroeth die jonger zijn dan 18. Verder mogen worden genoemd de religieuze Bne Akiva (18.000), en de progressief socialistische Hasjomer Hatsaier (12.500).

Al deze jeugdbewegingen leren hun leden actief deel te nemen aan de opbouw van Israel; vele nieuwe nederzettingen zijn gesticht door groepen van bepaalde van deze jeugdbewegingen, bezielde als zij zijn door een idealisme dat hen ook tegen de meest moeilijke levensomstandigheden niet doet opzien. Zij trekken vaak het allerbeste type jongeren aan, terwijl omgekeerd zij ook dit type jongeren helpen kweken.

Arabische scholen

Tot nu toe is uitsluitend over scholen voor joodse kinderen gesproken. Ook het onderwijs aan Arabische kinderen heeft sinds 1948 grote vooruitgang getoond. De wet op de leerplicht geldt ook voor Arabische kinderen, en eveneens voor zowel jongens als meisjes. In de cursus 1966/67 (dus voor de Zesdaagse Oorlog, die geheel nieuwe problemen schiep) bezochten ruim 55.000 Arabische kinderen scholen, die door de Regering worden onderhouden, en ca. 13.000 missie/of Moslem scholen e.d. Op de Arabische scholen — meest in dorpen die uitsluitend door Arabieren worden bewoond — is de taal van onderricht Arabisch, vanaf de vierde klas wordt Hebreeuws geleerd als

tweede taal. Het invoeren van de negenjarige leerplicht voor jongens zowel als meisjes, ook in Arabische scholen leidde aanvankelijk tot een groot tekort aan bevoegde Arabische onderwijzers; doordat de Israelische Regering grote waarde hecht aan de opleiding van Arabische onderwijzers, neemt dit tekort echter eveneens af; de kweekschool voor Arabische onderwijzers had tijdens de cursus 1967/68 316 leerlingen, en 25 docenten. Er waren 159 froebelscholen (bijna 10.000 ll.), 192 lagere scholen, met 57.000 leerlingen, en tien middelbare, met 2500 ll., en verder vier ambachts- en een landbouwschool, alle gefinancierd door de regering. Van de Arabische jongens in de leerplichtige leeftijd bezoekt thans 95% de school, en 75% van de meisjes; onder het Britse Mandaat waren deze cijfers resp. 65% en 15%.

Universiteit

Volledigheidshalve zij nog vermeld, dat Israel thans niet minder dan vier universiteiten en hogescholen telt, n.l. de Technische Hogeschool in Haifa, die reeds in 1912 werd gesticht, de Hebreeuwse Universiteit, waarvan de grondslag werd gelegd in 1926, de Universiteit van Tel Aviv, en de religieuze Bar Ilan Universiteit, in Ramat Gan bij Tel Aviv. De Hebreeuwse Universiteit, die in 1948 778 studenten telde, heeft er thans 11.500 met zes faculteiten (waarbij de Landbouwfaculteit in Rechowoth is gevestigd), de Technische Hogeschool heeft 5.500 studenten, de Universiteit van Tel Aviv ruim 6.000, en Bar Ilan ruim 3.000. Onder de studenten aan de Hebreeuwse Universiteit en die van Bar Ilan bevinden zich overigens zowel nogal wat studenten uit Afro-Aziatische landen, als joodse studenten van elders, die een jaar in Israel studeren om kennis op te doen, en vertrouwd te raken met het land en zijn bevolking, als stimulans voor hun gehele verdere leven. Overigens, „studentenprotesten” kent men in Israel kenmerkenderwijze nauwelijks; al is de Israelische student, die steeds reeds drie jaar militaire dienst achter zich heeft, en nu zo snel mogelijk met zijn studie klaar wil komen, niet minder „kritisch” dan zijn buitenlandse collega's, hij heeft te vaak en te lang om het naakte bestaan gestreden om nog veel interesse te hebben in „academische” protesten.

Het bovenstaande, noodzakelijkerwijze summiere, overzicht van het onderwijs in Israel, en de problemen waarmee het heeft te worstelen, heeft, hoop ik, laten zien dat gedurende de juist 21 jaar, dat de Staat Israel in mei 1969 bestond, er inderdaad zeer veel is bereikt, al zullen de Israelische onderwijsspecialisten de eersten zijn om te erkennen, dat er nog steeds veel te verbeteren overblijft.

Curriculum Vitae

BOAS, HENRIETTE (Dr.), geboren in Amsterdam, waar zij het Barlaeus Gymnasium bezocht en aan de Gemeente Universiteit klassieke letteren studeerde, en cum laude promoveerde. Legde er tevens met goed gevolg het doctoraal examen psychologie af.

Na een verblijf van verscheiden jaren in Londen, waar zij o.a. werkzaam was bij de Nederlandse sectie van de B.B.C., en vervolgens in Israël, waar zij hoofdzakelijk werkzaam was als journaliste en dat zij sindsdien nog enige malen heeft bezocht, is zij thans sinds bijna tien jaar werkzaam als lerares Oude Talen bij het v.h.m.o. in Nederland, sinds 1964 aan het Haarlemmermeerlyceum in Badhoevedorp, en tevens als correspondentente voor Nederland van enkele Israelische bladen, en medewerkster over Israël en verwante onderwerpen voor Nederlandse publicaties.